

NEKROLOGI

DR ARCH. WALDEMAR NIEWALDA (1940–2024), WYBITNY BADACZ DAWNEJ ARCHITEKTURY

W dniu 30 grudnia 2024 r. zmarł Waldemar Niewalda, wybitny specjalista w zakresie badań architektonicznych i interdyscyplinarnych studiów dawnej architektury, łączących umiejętności historyków, historyków sztuki, architektów, archeologów, konserwatorów. Urodził się w Warszawie jako syn inżyniera budownictwa Eugeniusza i Apolonii Krauze. Z Krakowem związał się już jako uczeń i absolwent II Liceum Ogólnokształcącego oraz harcerz¹. Po ukończeniu studiów na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, prowadził prace badawcze przy odsłanianych reliktach XIV-wiecznych murów obronnych w Lipnicy Murowanej². Tam jego umiejętności dostrzegła dr Hanna Pieńkowska, wybitny wojewódzki konserwator zabytków, oferując mu zatrudnienie w swym biurze. W 1969 roku przeniósł się do krakowskiego oddziału Pracowni Konserwacji Zabytków, gdzie współtworzył komórkę badań architektonicznych, z czasem odrębną Pracownię. Swoje doświadczenia zaprezentował w 1973 roku na zorganizowanym przez Pieńkowską ogólnopolskim seminarium metodologicznym dotyczącym interdyscyplinarnych dokumentacji konserwatorskich: jego referat stał się jednym z pierwszych w skali krajowej syntetycznych ujęć metodologii badań architektonicznych³.

W ramach Pracowni Konserwacji Zabytków odegrał szczególną rolę w badaniach rezydencji kano-ników wawelskiej kapituły katedralnej przy ul. Kanoniczej, współpracując z Andrzejem Fischingerem.

¹ Informacje syna, Marcina Niewaldy.

² Waldemar Niewalda, *Badania nad murami miejskimi w Lipnicy Murowanej*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, T. 3: 1969, s. 146–158.

³ Idem, *Dokumentacja badań architektonicznych*, w: *Materiały z ogólnopolskiego seminarium metodologicznego poświęconego zagadnieniom metodyki i form kompleksowej dokumentacji prac badawczych i konserwatorskich odbytego w dniach 19–20 II 1973 r.*, red. Halina Pieńkowska, Marian Kornecki, *Materiały i Sprawozdania Konserwatorskie Województwa Krakowskiego*, Kraków 1973, s. 87–95.

Fot. Marcin Niewalda

Przeprowadził badania wszystkich rezydencji, na czele z Domem Jana Długosza (nr 25), pałacem biskupa Erazma Ciołka (nr 17)⁴ i pałacem Samuela Maciejowskiego (nr 1). Ówczesne osiągnięcia stały się kanwą syntez, które podejmował ze współpracownikami⁵. Rejestracja dokonywanych odkryć,

⁴ Po latach rezultaty badań podsumował w artykule: idem, *Historia budowy, degradacji, badań i konserwacji Pałacu Biskupa Erazma Ciołka przy ul. Kanoniczej 17 w Krakowie*, w: *Doktryny i realizacje konserwatorskie w świetle doświadczeń krakowskich ostatnich 30 lat*, red. Bogusław Krasnowolski, Kraków 2011, s. 267–302.

⁵ Maria Bicz-Suknarowska, Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, *Zabudowa rezydencjonalna (kanonicza) dawnego Okołu w XVI wieku*, w: *Między gotykiem a barokiem. Sztuka Krakowa XVI i XVII wieku*,

w tym XIV-wiecznej zabudowy w zespole ul. Kanoniczej, była dla niego wstępem do wyodrębnienia dwóch kolejnych regulacji urbanistycznych wawelskiego podgrodzia – Okołu. Na tym tle ujął kształtowanie przebiegu ul. Kanoniczej jako wypadkowej pomiędzy oboma układami i podejmowaną od połowy XIV wieku działalnością kanoników wawelskiej kapituły⁶. Ujawnił pozostałość kramów targowych *Nova Civitas in Okol*, adaptowanych po 1400 roku w ramach Collegium Iuridicum⁷. Badawcza i konserwatorska problematyka Okołu była przedmiotem jego rozprawy doktorskiej⁸.

Istotny okazał się jego udział w badaniach miejskich murów obronnych⁹ oraz fortyfikacji Wawelu, z zaakcentowaniem – w wyniku prac konserwatorskich – nowożytnego fragmentu adaptowanego w ramach austriackiej twierdzy¹⁰. Określił dwie zasadnicze fazy kształtowania kościoła oo. Franciszkanów oraz relikty kościoła Świętej Trójcy sprzed

materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Oddział Krakowski Stowarzyszenia Historyków Sztuki 20 marca 1993 roku, Biblioteka Krakowska, nr 136, 1997, s. 191–219; eidem, *Zabudowa ul. Kanoniczej na tle urbanistyki średniowiecznego Okołu*, w: *Sztuka około 1400. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Poznań, listopad 1995*, t. 1, Warszawa 1996.

⁶ Waldemar Niewalda, Bogusław Krasnowolski, *Układy urbanistyczne Okołu – próba rekonstrukcji*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, T. 15: 1981, s. 69–83; eidem, *Układy urbanistyczne krakowskiego Okołu*, w: *Kraków przedlokacyjny. Materiały sesji naukowej z okazji Dni Krakowa 1984 r.*, red. Jan Małecki, Kraków 1987. Ostateczna redakcja: Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, *Układ urbanistyczny Okołu do połowy XIV w.*, w: *Atlas historyczny miast polskich*, t. 5: *Małopolska*, z. 1: Kraków, red. Zdzisław Noga, Kraków 2007, s. 27–28.

⁷ W. Niewalda, B. Krasnowolski, *Układy urbanistyczne Okołu*, op. cit., s. 76, 80–81 i il. 4.

⁸ Waldemar Niewalda, „Okół krakowski: problemy badawcze i konserwatorskie”, mps, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, rozprawa doktorska, Kraków 2004.

⁹ Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, Emil Zaitz, *Średniowieczne fortyfikacje Krakowa – odcinek północny w świetle ostatnich badań*, Kraków 1998; eidem, *Mury Floriańskie i Barbakan*, Kraków 1999; Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, *Mury obronne Krakowa do czasu ich wyburzenia*, w: *Kraków, nowe studia nad rozwojem miasta*, red. Jerzy Wyrozumski, Biblioteka Krakowska, nr 150, Kraków 2007, s. 493–527.

¹⁰ Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, *Fortyfikacje kleszczowe Wawelu: badania architektoniczne elewacji zewnętrznych*, „Studia Waweliana”, T. 5: 1996, s. 109–120.

przybycia dominikanów¹¹, ustalił pierwotny rzut i wtórne przekształcenia kościoła św. Mikołaja¹² oraz gotycką formę dwunawowego wnętrza korpusu kościoła św. Marka¹³. Wniósł znaczący wkład w badania średniowiecznej zabudowy śródmiejowej, Sukiennic, Kramów Bogatych, Wielkiej Wagi¹⁴.

Uczestniczył w opracowaniu makiety Krakowa z połowy XVII wieku (dla Muzeum Krakowa), konsultował liczne prace badawcze i konserwatorskie.

Realizował zadania spoza Krakowa, zazwyczaj z terenu historycznej Ziemi Krakowskiej. Jest autorem studium historyczno-urbanistycznego Lipnicy Murowanej, w podobnym studium Lanckorony określał jej walory krajobrazowe¹⁵. Dla studiów nad początkami Skały istotne znaczenie miały jego bada-

¹¹ Eidem, *Średniowieczny kościół franciszkanów w świetle ostatnich badań*, w: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. Krzysztof Ożóg, Tomasz Gałuszka OP, Anna Zajchowska, Kraków 2008, s. 271–298; Waldemar Niewalda, Halina Rojewska, Magdalena Goras, *Najstarsze relikty kościoła Świętej Trójcy, kaplicy św. Katarzyny i furty klasztornej odkryte przed zachodnią elewacją kościoła Dominikanów w Krakowie w 2012 roku*, „Krzysztofor”, T. 31: 2013, s. 93–102.

¹² Halina Rojewska, Waldemar Niewalda, *Kościół św. Mikołaja w świetle ostatnich badań historycznych i architektonicznych w latach 1994–1996*, w: *Studia z dziejów kościoła św. Mikołaja w Krakowie*, red. Zdzisław Kłis, Kraków 2002, s. 91–137.

¹³ Niepublikowane studium: Waldemar Niewalda, „Kościół św. Marka w Krakowie, badania architektoniczne”, mps, Kraków 1994, archiwum Wojewódzkiego Konsekwatora Zabytków (dalej: WKZ) Kraków.

¹⁴ Sławomir Dryja, Wojciech Głowa, Waldemar Niewalda, Stanisław Sławiński, *Rynek krakowski po lokacji – główne kierunki rozwoju bloku śródmiejowego*, „Krzysztofor”, T. 28: 2010, cz. 1, s. 99–112; eidem, *Die Innenbebauung des Krakauer Ringplatzes im Mittelalter*, w: *Breslau und Krakau im Hoch- und Spätmittelalter. Stadtgestalt – Wohnraum – Lebensstil*, wyd. Eduard Mühle, Städteforschung. Veröffentlichungen des Instituts für vergleichende Städtegeschichte in Münster. Reihe A: Darstellungen, t. 87, Köln 2014, s. 279–294; eidem, *Przemiany architektoniczne Kramów Bogatych i Kramów Bolesławowych*, „Krzysztofor”, T. 28: 2010, cz. 1; Waldemar Niewalda, *Wielka Waga na Rynku w Krakowie – interpretacja odkryć i próba rekonstrukcji*, „Krzysztofor”, T. 28: 2010, cz. 1, s. 265–274.

¹⁵ Idem, „Lipnica Murowana. Studium konserwatorsko-urbanistyczne”, mps, Pracownia Konserwacji Zabytków (dalej: PKZ) Kraków 1980–1981, archiwum WKZ Tarnów; Zbigniew Beiersdorf, Bogusław Krasnowolski, Waldemar Niewalda, „Lanckorona, studium historyczno-urbanistyczne”, mps, PKZ Kraków 1980, archiwum WKZ Kraków.

nia Pustelni Grodzisko¹⁶. Specjalizował się w architektonicznych badaniach zamków¹⁷ i nowożytnych dworów¹⁸. Analizował chronologię kształtowania zespołu Bożogrobców w Miechowie¹⁹. W 1968 roku inwentaryzował – z inicjatywy Pienkowskiej – szalasy pasterskie w Tatrach²⁰.

¹⁶ Zygmunt Holcer, Waldemar Niewalda, Stanisław Kołodziej, „Sprawozdanie z badań historycznych, architektonicznych i archeologicznych na terenie Pustelni Grodzisko koło Skały”, mps, 1999, archiwum WKZ Kraków.

¹⁷ Waldemar Niewalda, *Sprawozdania z badań architektonicznych na terenie Zamku Żupnego w Wieliczce*, w: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1971*, red. Alfons Długosz, Wieliczka 1971, s. 49–56; idem, *Średniowieczny zamek w Korzkwi w świetle ostatnich badań architektoniczno-historycznych*, „Teki Krakowskie”, T. 2: 1995, s. 101; idem, *Problemy badawcze i adaptacyjne zamku w Korzkwi*, „Teki Krakowskie”, T. 7: 1998; Waldemar Niewalda, Halina Rojkowska, *Badania ikonograficzne i architektoniczne zamku w Ojcowie w 1991 roku*, w: *Badania naukowe w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, red. Józef Partyka, Ojców 2001, s. 426–434; Sławomir Dryja, Waldemar Niewalda, *Zamek w Bobolicach w świetle prac badawczych przeprowadzonych w 2002 roku*, „Ziemia Częstochowska”, T. 29: 2002; eadem, *Zamek w Rabsztynie w świetle badań w latach 2001–2014*, „Ilcusiana”, T. 11: 2014, s. 7–22; Eligiusz Dworaczyński, Waldemar Niewalda, *Wpływ badań archeologicznych i architektonicznych na konserwację zamku w Wiśniczu*, „Ochrona Zabytków”, 1981, nr 54 (1–2), s. 19–28; Waldemar Niewalda, Halina Rojkowska, *Historia i stan dzisiejszy zamku w Czorsztynie*, „Pieniny. Przyroda i Człowiek”, T. 8: 2003, s. 107–110; eadem, *Wytrząszczka: ruiny zamku Tropsztyn*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”, T. 28: 1996, s. 269–283. Niewalda badał też ruiny zamków: w Czchowie (eadem, „Badania architektoniczne zamku w Czchowie”, mps, 1999, archiwum Urzędu Gminy w Czchowie), Dobczycach (wraz z murami miejskimi), Chęcinach, Pieskowej Skale (z kons. Bożeną Opioło), Mirowie i Tenczynie (projekt zabezpieczenia wraz z arch. Marią i arch. Aleksandrem Filipowiczami, 2001).

¹⁸ M.in. w Korzkwi (Waldemar Niewalda, *Korzkiew – dwór. Badania historyczno-architektoniczne*, Kraków 1996) i Podzamczu Chęcińskim.

¹⁹ Monika Kamińska, Waldemar Niewalda, *Kościół i klasztor Bożogrobców w Miechowie, wstępne wyniki badań architektonicznych*, w: *Fundamenty średniowiecznej Europy*, red. Żaneta Sztylec, Dariusz Zagórski, Andrzej Radziwiński, Radosław Biskup, Toruń 2012, s. 297–328.

²⁰ Waldemar Niewalda, *Przegląd i próba wartościowania szalasów tatrzańskich*, „Materiały i Sprawozdania

Jego talent jako inwentaryzatora zabytków docenił prof. Kazimierz Michałowski. Wkrótce po objęciu stanowiska w krakowskich Pracowniach Konserwacji Zabytków Niewalda wziął udział w ekspedycji do Egiptu i badaniach świątyni grobowej Hatszepsut z XV wieku p.n.e.²¹ W ramach zagranicznych misji prowadził też badania pałaców Chanów Krymskich w Bakczysaraju i Beja w Konstantynie (Algieria), w bułgarskim Bałcziku, mieście o starożytnej genezie, na cmentarzu Orląt we Lwowie²².

Po upadku Państwowego Przedsiębiorstwa Pracownie Konserwacji Zabytków wraz z grupą kolegów stworzył nowe przedsiębiorstwo pod nazwą Pracownie Konserwacji Zabytków, Spółka Akcyjna, które kontynuuje zasady interdyscyplinarnej współpracy. Podejmował też zlecenia prywatne w ramach prowadzonej wraz z synem firmy Usługi Projektowo-Badawcze Marcin i Waldemar Niewalda.

Zasługi Niewaldy dla badań i ochrony zabytków, w tym zwłaszcza krakowskich, zostały docenione przez środowisko: w 2014 roku został laureatem Nagrody im. Klemensa Bąkowskiego przyznawanej przez Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.

Dorobek i rzadka specjalizacja Waldemara Niewaldy w dziedzinie badań architektonicznych oraz umiejętności nawiązywania współpracy z przedstawicielami pokrewnych dyscyplin, a także emocjonalne zaangażowanie w wykonywane prace, to walory, które na trwałe wpisują Jego postać w dzieło profesjonalnej opieki nad zabytkami.

Bogusław Krasnowolski

Konserwatorskie Województwa Krakowskiego”, T. 2: 1969, s. 193–226; idem, *Szalasy pasterskie w Tatrach i problemy ich ochrony*, „Karpaty”, 1975, nr 1–2, s. 37–39; idem, *Szalasy pasterskie*, „Spotkania z Zabytkami”, 1982, nr 10, s. 30–33.

²¹ Idem, *Teoretyczna rekonstrukcja i studia modularne wschodniej ściany górnego dziedzińca świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari*, „Biuletyn informacyjny PKZ”, 1975, nr 27, s. 63–90; idem, *A Theoretical Reconstruction and Modular Survey of the Eastern Wall of the Upper Courtyard in Queen Hatshepsut's Temple at Deir el-Bahari*, w: *The Temple of Queen Hatshepsut. Results of the Investigations and Conservation Works of the Polish-Egyptian Archaeological and Preservation Mission Deir el-Bahari 2*, Warsaw 1980, s. 81–106.

²² Informacje syna, Marcina Niewaldy.